

Research Article

Vol 16, Issue 1, Spring - Summer 2025, Ser 31, PP: 125-142

Title: **Manifestations of the Other in Young Children's Poetry from an Intercultural Hermeneutic Approach: Case Study of Tayyebah Shamani's Poetry**

Authors: **Firouz Fazeli***
Somaye Ghorbanpour Delivand

Abstract: If we consider culture as a set of semiotic systems or a set of interconnected semantic systems, we can say that these extensive semantic systems are especially crystallized in the poetry and literature of each culture. Therefore, examining the verbal works produced in each culture can be considered a gateway to reaching the essence of that culture. A study of children's literature of each period indicates the type of intellectual food provided by the dominant culture of a society for the future generation of that society, and the important aspects of each culture, as well as the type of dealing with the dominant culture with other cultures and others, can be searched in it. Such research is significant as a reference for citing the interactive or conflictual perspective of that culture with other cultures in the current world situation, and the way of confronting the other from another culture is a basis and a reflection of the possible way of human interactions with the others from a close or co-cultural background. This research, by examining the children's and young adult poetry of Tayyebah Shamani, one of the poets of the last two decades who can be said to have made some worthwhile contributions to children's literature, analyzes the theme of this poet's poems with an intercultural hermeneutic approach in order to identify the manifestations of encountering the "other" (the first window of entry into communication) by enumerating these others in the world of children and young adults.

Key words: children's poetry, the other, intercultural hermeneutics, globalization, Tayyebah Shamani

Received: 2024-07-10

Accepted: 2024-11-16

* Associate Prof in Persian Language and Literature of Guilan University, Rasht, Iran.

drfiroozfazeli@guilan.ac.ir

DOI: 10.22099/JCLS.2024.50541.2051

COPYRIGHTS ©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the Original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

مقاله‌ی علمی پژوهشی، دوفصلنامه، سال ۱۶، بهار و تابستان ۱۴۰۴

شماره‌ی اول، پیاپی ۱۳۱، صص ۱۲۵-۱۴۱

نمودهای «دیگری» در شعر خردسال و کودک با رویکرد هرمنوتیکی میان فرهنگی (مطالعه‌ی موردی دفتر شعرهای طیبه شامانی)

فیروز فاضلی*

سمیه قربانپور دلیوند**

چکیده

فلسفه‌ی میان فرهنگی در جست‌وجوی راهکاری برای نهادینه کردن فرهنگ گفت‌وگو و پذیرش «دیگری» با هدف پایان دادن به وضعیت نزاع فرهنگ‌های متکثر در عصر جهانی شدن است. عنصر اصلی و اساسی در پژوهش‌های مرتبط با رویکرد هرمنوتیکی میان فرهنگی، موضوع فهم و درک «دیگری»، «غیر» یا «بیگانه»، میزان اهمیت و نوع نگاه به آن و نمونه‌های مرتبط با این گونه مفاهیم است. شیوه‌های معرفتی «دیگری» به نسل نوپای هر فرهنگ با کمک شعر کودک و خردسال که بیشتر ماهیتی آموزشی دارد، نقشی تعیین کننده در شکل‌گیری باور او به «دیگری» در آینده خواهد داشت. شعر به عنوان معتمدترین اثر کلامی به‌ویژه برای خردسالان و کودکان نقش مهمی در هویت‌یابی و تعیین مجرای ورود آنان به زندگی اجتماعی و نوع برخورد با جهان‌های فرهنگی گوناگون دارد. در این پژوهش که از نوع بنیادی و به روش تحلیل کیفی است، کوشش شده است تا انواع «دیگری-بیگانه»‌های معرفتی شده به خردسال و کودک، از ابتدای زمان ایجاد مرز میان «خود» و «دیگری» واکاوی شود و با عنایت به آراء اندیشمندان رویکرد هرمنوتیکی میان فرهنگی چون رام‌ادهر مال، فرانتس مارتین ویمر و هایتس کیمرله، شاخص‌ترین نمودهای آن شناسایی گردد. یافته‌ها نشان می‌دهد که در شعر خردسال و کودک بررسی شده در این پژوهش، باتوجه به اصالت رئالیسم ایدئولوژیک، انواع دیگری عموماً شامل دیگری نزدیک و هم‌فرهنگ (خود-دیگری)، دیگری دور از نوع (بیگانگی نرمال) و (بیگانگی رادیکال) است و نشانه‌هایی از دیگری دگر فرهنگ (بیگانگی محض) در این اشعار دیده نمی‌شود. همچنین یافته‌ها

* دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان، رشت، ایران. drfiroozfazeli@guilan.ac.ir (نویسنده‌ی مسئول)

** دانش‌آموخته‌ی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران somaye.ghorbanpoor59@gmail.com

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۸/۲۶

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۴/۲۰

DOI: 10.22099/JCLS.2024.50541.2051

شابا الکترونیکی: ۲۷۸۳-۰۶۱۶

COPYRIGHTS ©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the Original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

نمایانگر آن است که از این «دیگری»ها به‌عنوان بستری برای دستیابی به فهم خود، شکل‌گیری فرایند فهمیدن و آموزش نوع تعامل با دیگری‌های حاضر در زندگی روزمره‌ی کودک و خردسال استفاده می‌شود. روش معرفی این «دیگری»ها به کودک نیز تا حدود زیادی متناسب با مؤلفه‌های رویکرد هرمنوتیکی میان‌فرهنگی است.

واژه‌های کلیدی: جهانی‌شدن، دیگری، شعر خردسال و کودک، طیفه شامانی، هرمنوتیک میان‌فرهنگی.

۱. مقدمه

اهتمام اندیشمندان فلسفه‌ی میان‌فرهنگی، مدیریت‌کردن تعارض‌های به‌وجودآمده و تنش‌های حاصل از مواجهه‌ی فرهنگ‌های متکثر در جامعه‌ی جهانی است؛ به‌گونه‌ای که این تعارض‌ها، مانع همزیستی مسالمت‌آمیز انسان‌ها با یکدیگر نباشد. خاستگاه اندیشه‌ی میان‌فرهنگی، کشور آلمان بوده و هدف اساسی آن، جایگزینی دیگری‌شناسی با دیگری‌ستیزی است. در این رویکرد همواره سعی بر آن بوده است که فرهنگ گفت‌وگو و گشودگی بر «دیگری» نهادینه شود. اگر فرهنگ را براساس تعریف هلیدی، مجموعه‌ای از نظام‌های نشانه‌شناختی یا مجموعه‌ای از نظام‌های معنایی، به هم مرتبط بدانیم (رک. هلیدی و حسن، ۱۳۹۳: ۵۰). می‌توان گفت که این نظام‌های معنایی گسترده، به‌ویژه در شعر و ادبیات هر فرهنگ تبلور می‌یابد. از این‌رو بررسی آثار کلامی تولیدشده در هر فرهنگ را می‌توان راهی به‌سوی رسیدن به ماهیت آن فرهنگ دانست. بررسی ادبیات کودک هر دوره، نشانگر نوع خوراک فکری تأمین‌شده از سوی فرهنگ غالب جامعه، برای نسل آینده‌ساز آن جامعه است و سویه‌های مهم هر فرهنگ و نیز نوع مواجهه‌ی فرهنگ غالب با سایر فرهنگ‌ها و دیگری‌ها را می‌توان در آن جست‌وجو کرد. این‌گونه پژوهش‌ها، به‌عنوان مرجعی برای استناد به دیدگاه تعاملی یا تعارضی آن فرهنگ با سایر فرهنگ‌ها در اوضاع کنونی جهان، اهمیت دارند و نحوه‌ی رویارویی با دیگری دگرفرهنگ بستر ساز و انعکاسی از شیوه‌ی احتمالی تعاملات انسان با دیگری نزدیک یا هم‌فرهنگ است. این پژوهش به بررسی شعر کودک و خردسال یکی از شاعران پرتلاش دو دهه‌ی گذشته که می‌توان آن را دوره‌ی فترت شعر کودک دانست، پرداخته است و درون‌مایه‌ی اشعار این شاعر را با رویکرد هرمنوتیکی میان‌فرهنگی واکاوی کرده است تا نمودهای مواجهه با «دیگری» (نخستین دریچه‌ی ورود به برقراری ارتباط) را با برشمردن «دیگری»های دنیای کودک و خردسال، شناسایی کند. در این پژوهش، ده دفتر شعر از این شاعر، بررسی شده است. تعدادی از این مجموعه‌شعرها، جوایز معتبر شعر کودک ایران را کسب کرده‌اند که چند مورد از آنها ذکر می‌گردد. کتاب *دُم گربه‌ها را بکش* (۱۳۹۴) برگزیده‌ی قلم زرین سال ۱۳۹۴ و نامزد جشنواره‌ی کتاب سال کانون سال ۱۳۹۵؛ *قچ قچ* (۱۳۹۴) برگزیده‌ی جشنواره‌ی شعر فجر سال ۱۳۹۵ و برگزیده‌ی کتاب سال کانون، سال ۱۳۹۵؛ کتاب *دلم تنگ تنگ است* (۱۳۹۶) نامزد جشنواره‌ی شعر فجر سال ۱۳۹۷؛ کتاب *فقط جای تو خالیست* (۱۳۹۸) نامزد جشنواره‌ی شعر فجر سال ۱۳۹۹؛ کتاب *باران‌ترین بودی* (۱۴۰۰) برگزیده‌ی کتاب سال دفاع مقدس سال ۱۴۰۱. همچنین کتاب‌های *قچ قچ* و *دلم تنگ تنگ است*، موفق به دریافت نشان لاک‌پشت پرنده شده‌اند. با این پیشینه، بررسی محتوایی دفتر اشعار این شاعر، از آن‌رو در مطالعات میان‌فرهنگی واجد اهمیت است که بیشتر این مجموعه‌ها مشتمل بر محتواهایی هستند که از سوی گفتمان غالب، تأیید شده است و وسیله‌ای برای آموزش به نسل نوپای جامعه محسوب می‌شوند.

۲. پیشینه‌ی پژوهش

از میان پژوهش‌های مرتبط با مبانی این رویکرد، مهم‌ترین آن‌ها در ادامه خواهد آمد. علی‌اصغر مصلح در مجموعه‌مقالات فلسفه‌ی میان‌فرهنگی (۱۳۹۲)، فلسفه‌ی فرهنگ (۱۳۹۳)، مجموعه‌مقالات آینده‌ی فرهنگ (۱۳۹۵) و با دیگری (۱۳۹۷)، ضمن گردآوری پژوهش‌ها و انعکاس نظریات اندیشمندان ایرانی رویکرد میان‌فرهنگی، به بررسی مبانی فلسفه‌ی میان‌فرهنگی پرداخته است. حمیدرضا یوسفی، در یکی از آثار خود به نام مبانی و ساختار فلسفه‌ی میان‌فرهنگی، ترجمه‌ی صدیقه خوانساری (۱۳۹۶)، ضمن بررسی و تبیین ضرورت اندیشه‌ی میان‌فرهنگی در دنیای معاصر، خاستگاه، دلایل پیدایش و ویژگی‌های فلسفه‌ی میان‌فرهنگی را بررسی کرده است. رضا دهقانی افزون‌بر پژوهش‌های متعدد در تبیین و تفسیر اندیشه‌ی میان‌فرهنگی، در کتاب درآمده‌ی به فلسفه‌ی میان‌فرهنگی (۱۳۹۶)، به‌طور مبسوط به این رویکرد فلسفی پرداخته است. هم‌چنین در کتاب میان‌فرهنگی بودن بدون فرهنگ، گذر از سیاست هویت به سیاست تمایز (۱۳۹۹)، دلایل توجه به این رویکرد و اهمیت آن را در جهان معاصر، واکاوی کرده است. «نقد میان‌فرهنگی شعر کودک و نوجوان دو دهه‌ی هشتاد و نود ایران» (۱۳۹۹)، پژوهشی است که شیرزاد طایفی و سمیه قربان‌پوردلیوند در پانزدهمین همایش بین‌المللی ترویج زبان و ادب فارسی دانشگاه شهید چمران اهواز، ارائه کرده‌اند. هم‌چنین مقاله‌ی «خوانش شعر گروس عبدالملکیان برمبنای هرمنوتیک میان‌فرهنگی مال، کیمرله و ویمر» را طایفی و همکاران (۱۴۰۰) در همایش بین‌المللی ادبیات و تفکر میان‌فرهنگی ارائه کرده‌اند. نقد شعر فارسی دو دهه‌ی هشتاد و نود با رویکرد فلسفه‌ی میان‌فرهنگی (۱۴۰۱)، عنوان رساله‌ی دکتر سمیه قربان‌پوردلیوند با راهنمایی دکتر شیرزاد طایفی، در دانشکده‌ی ادبیات و زبان‌های خارجی دانشگاه علامه طباطبائی، از نخستین نمونه‌های کاربردی این رویکرد به‌شمار می‌رود. «خوانش انتقادی مجموعه‌ی شعر - طفلی به نام شادی - شفیع کدکنی با رویکرد هرمنوتیک میان‌فرهنگی» عنوان پژوهشی است که طایفی و قربان‌پوردلیوند (۱۴۰۱) در فصل‌نامه‌ی ارتباطات و مطالعات فرهنگی به چاپ رسانده‌اند. هم‌چنین این دو پژوهشگر، مقاله‌ی «دیگری در شعر عاشقانه‌ی فارسی دو دهه‌ی هشتاد و نود، براساس مؤلفه‌های فلسفه‌ی میان‌فرهنگی مال، کیمرله و ویمر» (۱۴۰۱)، در مجله‌ی پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی به چاپ رسانده‌اند. نمونه‌های ذکرشده از معدود پژوهش‌های کاربردی مرتبط با تفکر میان‌فرهنگی است.

۳. مبانی نظری

۳.۱. فلسفه‌ی میان‌فرهنگی

فورت بتانکور^۱، فلسفه‌ی میان‌فرهنگی را یک وضعیت موقت می‌داند که باید بر آن مسلط شد، درواقع نوعی تغییر و تبدل در فلسفه‌ی عام. «این تبدیل در فلسفه، آن را از صورت تک‌فرهنگی به‌صورت گفت‌وگوی میان‌فرهنگی هدایت می‌کند» (دهقانی، ۱۳۹۶: ۴۸-۵۰). درحقیقت، فلسفه‌ی میان‌فرهنگی راهکاری برای نهادینه‌کردن فرهنگ گفت‌وگو و پذیرش دیگری با ماهیت حقیقی آن است که سعی در پایان‌دادن به وضعیت درگیری فرهنگ‌های متکثر جهان، در عصر جهانی‌شدن دارد. نفی مطلق‌انگاری خود، جهانی‌شدن به‌جای جهانی‌سازی، دیگری‌شناسی به‌جای دیگری‌ستیزی و گفت‌وگوی فرهنگ‌ها، از اصلی‌ترین مؤلفه‌های فلسفه‌ی میان‌فرهنگی و درک هویت ملت‌ها از طریق آثار تولیدشده‌ی آن‌ها، به‌منظور شناخت

^۱ F. Bettencourt

فرهنگ‌ها و هویت‌های گوناگون، از اهداف فلسفه‌ی میان‌فرهنگی است. اندیشه‌ی میان‌فرهنگی افزون‌بر اینکه به‌دنبال این است که بداند ما چگونه کرامت و حقوق بشر را تفسیر و درباره‌ی دیگران قضاوت می‌کنیم، پاسخ این پرسش را هم دنبال می‌کند که دیگران کرامت و حقوق بشر را چگونه تفسیر می‌کنند و ما را چگونه می‌بینند و دنبال چه نوع رابطه‌ای با ما هستند. باید باور داشت که اصل حقوق بشر را نمی‌توان یک‌باره برای همیشه و همه‌جا تعریف کرد و به قرائت‌های مختلف احترام گذاشت (رک. یوسفی، ۱۳۹۶: ۱۹۱).

۳.۲. رویکرد هرمنوتیکی میان‌فرهنگی

در جهان معاصر به‌طور خاص و در تمام طول تاریخ بشر به‌طور عام، ایجاد امکان تعامل و هم‌سخنی با دیگری-بیگانه، یکی از ارزشمندترین و مناسب‌ترین شیوه‌های همزیستی مسالمت‌آمیز بوده است. با پذیرش وجود «دیگری» و اثبات اهمیت حضور وی در ابعاد زندگی روزمره، روش‌های مواجهه با «دیگری» نقشی تعیین‌کننده می‌یابد. اندیشمندان رویکرد هرمنوتیکی میان‌فرهنگی، تأکید ویژه‌ای بر موضوع فهم دارند و راه فهم دیگری را شروع هم‌سخنی و نوعی گفت‌وگو می‌دانند که به فهم تقریباً پیراسته از سوءتعبیر منجر خواهد شد. «فهمیدن، متعلق به تجربه‌ی انسانی از جهان و متعلق به وجود انسان است. فهمیدن و تجربه، رابطه‌ی تنگاتنگ دارند. کسی که بخواهد به مفهوم فهمیدن نزدیک شود، باید بداند که چه عناصری در شکل‌گیری فهمیدن مؤثرند» (دهقانی، ۱۳۹۶: ۲۹۵). در این‌جا، هدف از تعامل و هم‌سخنی، گفت‌وگوی میان دو یا چند فرهنگ ناهمگون و حتی دو یا چند انسان به‌عنوان جامعه‌ای فرهنگی است. رام‌ادهر مال^۱، هاینتس کیمرله^۲ و فرانتس مارتین ویمر^۳، نمایندگان رویکرد هرمنوتیکی میان‌فرهنگی هستند. از دیدگاه ویمر، بهترین روش برقراری ارتباط و هم‌سخنی با دیگری، پولی‌لوگ^۴ است. پولی‌لوگ، نوعی برنامه‌ی تنظیمی برای تشریح نوع تعامل، فهم و مراودات انسانی و نوعی گفت‌وگوست که در آن، تأثیر میان مواضع مختلف در گفت‌وگو، کاملاً دوطرفه است. فرهنگ‌ها برای یکدیگر، نه وحشی و بدوی هستند و نه عجیب‌وغریب، بلکه برابر هستند. رام‌ادهر مال نیز با قائل‌بودن نوعی مکان‌مندی بی‌مکان و بی‌مکانی مکان‌مند، فهمیدن را در ارتباط با خواست فهمیده‌شدن قرار می‌دهد (Mall, 1996: 16). تئوری کیمرله نیز نوعی دیالوگ غنی و پربار مبتنی‌بر رواداری و حس احترام محض و خام با حفظ منزلت انسانی برای رسیدن به فهم دیگری است. دیالوگ مطلوب از دیدگاه کیمرله، دیالوگی است که ضمن حفظ برابری جایگاه طرفین دیالوگ و پویایی جریان گفت‌وگو، به درک و دریافت فرهنگ خودی و دیگری بیانجامد (Kimmerle, 2005: 51).

۴. بحث و بررسی

طیبه شامانی (۱۳۵۵)، از شاعران پرفعالیت دو دهه‌ی اخیر در حوزه‌ی شعر خردسال، کودک و نوجوان، مؤلف و ویراستار بیش از صد عنوان کتاب کودک و نوجوان و از سال ۱۳۸۲، عضو انجمن نویسندگان کودک و نوجوان کشور، داور جشنواره‌های فجر، دفاع مقدس، کتاب سال کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتاب سال دفاع مقدس، روستا و...

^۱ R. Mall

^۲ H. Kimmerle

^۳ F. Vimmer

^۴ polylogue

است. شعر کودک، شکل دهنده‌ی هویت و مدخل ورود او به جهان بیرون، مفاهیم اجتماعی و اتفاقات تجربه‌نشده‌ی دنیای اوست. در شعر کودک، دنیای اطراف کودک با شیوه‌ای جذاب و هیجان‌انگیز به او شناسانده می‌شود و این نوع شناساندن، البته ضمن ایجاد نخستین تجربه‌ها برای خردسال، کودک و نوجوان، از پابندی به اصول محوری فرهنگی که در آن شکل گرفته، برکنار نیست؛ زیرا «انسان‌ها در فرهنگ‌های مختلف، ناآگاهانه گرایش به تأکید واکنش به محرک‌هایی دارند که آن‌ها را برای خود مهم می‌انگارند و در نتیجه محرک‌های دیگر را نادیده می‌گیرند» (یارمحمدی، ۱۳۹۳: ۱۱۷).

دو انگاره‌ی کلی در ارتباط با شعر کودک وجود دارد. انگاره‌ی نخست، وظیفه‌ی شعر کودک را آموزش و تعلیم می‌داند و به همین دلیل باید با نیازهای آموزشی کودکان تنظیم شود. انگاره‌ی دوم می‌گوید که وجه غالب در شعر کودک، نباید موضوع و محمولی برای تعلیم و تبلیغ آموزش‌های رنگارنگ باشد؛ بلکه شعر باید شعر باشد (رک. سلاجقه، ۱۳۸۲: ۴۶). با در نظر داشتن این دو انگاره از آنجاکه ادبیات کودک حاصل تلاش‌ها و خواسته‌های بزرگسالان برای شکل دادن باورها و خودآگاهی خردسال و کودک است؛ بررسی نقاط تأکیدشده در ادبیات کودک و نوجوان می‌تواند بازتاب برخی جنبه‌های اساسی و تأکیدشده‌ی فرهنگی باشد که این آثار در آن تولید شده‌اند. پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه‌ی شعر کودک و نوجوان نشان می‌دهد که مهم‌ترین موضوعات مطرح‌شده در شعر کودک دهه‌ی هشتاد، به ترتیب عبارتند از درون‌مایه‌ی طبیعت‌گرا، درون‌مایه‌ی سرگرم‌کننده، درون‌مایه‌ی سیاسی و اجتماعی، درون‌مایه‌ی دینی، درون‌مایه‌ی آموزشی علمی، درون‌مایه‌ی تربیتی اخلاقی (رک. زرقانی و عباس‌پورنوغانی، ۱۳۸۶: ۷۱). نکته‌ی حائز اهمیت درباره‌ی این درون‌مایه‌ها آن است که در تمامی درون‌مایه‌های اشاره‌شده، تأکید بر حضور انواع دیگری و روشن کردن ماهیت آن، برای مخاطبان خردسال، کودک و نوجوان اهمیت ویژه‌ای دارد. در دهه‌ی اخیر نیز نسل جدید شاعران شعر کودک و خردسال، تحت تأثیر گسترش فضای مجازی و اینترنت و ارتباط با روشنفکران و تحصیل‌کرده‌های خارج با داخل از آرمان‌گرایی فاصله گرفته‌اند و بیشتر دیگری‌اندیش هستند (رک. حجوی، ۱۳۹۴: ۹۳). والدنفلس^۱، اندیشمند رویکرد پدیدارشناختی میان فرهنگی، برای فهم اندیشه‌ی جهان بیگانه، سه سطح از بیگانگی را از هم متمایز می‌کند: بیگانگی نرمال (بیگانگی درون یک نظم یا فرهنگ خاص)، بیگانگی ساختاری (بیگانگی میان نظم‌ها و فرهنگ‌های مختلف) و بیگانگی رادیکال (بیگانگی بیرون از هر نظم و شامل پدیدارهای بیرونی و امور غیرعادی) (Waldenfels, 1997:35). براین اساس می‌توان گفت در شعر شامانی، دیگری-بیگانه در گسترده‌ترین حالت خود، دو نمود شاخص و اساسی دارد که در ادامه به آن‌ها پرداخته می‌شود:

۴. ۱. دیگری نزدیک (خود-دیگری)

باتوجه به اهمیت فهم در رویکرد هرمنوتیکی میان فرهنگی در شعر خردسال و کودک به عنوان نوعی ابزار شناساندن دیگری و حصول فهم، بررسی این نکته که دیگری‌های نزدیک با چه کمیت و کیفیتی به این نسل شناسانده می‌شود، ارتباط میان آن‌ها چگونه ارتباطی است و بین آن‌ها چگونه دیالوگی برقرار می‌شود، بسیار اهمیت دارد. کیمرله، برای محقق شدن دیالوگ میان خود و دیگری، پیش شرط گشودگی به روی دیگری را مطرح می‌کند و این گشودگی را همچنین در رابطه با ابزارهای مفاهمه و تعامل، ضروری می‌داند. وی معتقد است حتی اگر دیالوگ شکست بخورد یا به نتیجه‌ای نیز منجر نباشد؛ اما مهم این است که «خود»، فهم «دیگری» را به رسمیت بشناسد (Kimmerle, 2005:109). این ابزارهای شعری در ارتباط با

^۱ Waldenfels

مخاطبان مدنظر ما در این پژوهش، صرفاً ابزارهای زبانی-گفتمانی هستند که دری به‌سوی دنیای دیگری ناشناخته می‌گشایند. ديلتای، بر این باور است که تجربه‌ی زیسته، به‌تنهایی خودفهمی ایجاد نمی‌کند؛ بلکه خودفهمی فقط از طریق باواسطه، یعنی مرتبط‌ساختن خود با دیگران، حاصل می‌شود (رک. رشیدیان، ۱۳۹۳: ۷۶۲). در متعارف‌ترین حالت می‌توان گفت نخستین دیگری‌هایی که خردسال و کودک به‌عنوان یک جهان فرهنگی کوچک در زندگی خود تجربه می‌کند، اعضای خانواده‌اند. فرزند، هیچ‌گونه اراده‌ای در گزینش این نخستین مشارکان فرهنگی و البته اختیاری نیز در گزینش نحوه‌ی برخورد آن‌ها با خود ندارد. تجربه‌های زیسته‌ی کودک و خردسال در کنار این دیگری‌ها، اندک‌اندک در حال غنی‌شدن هستند و همان‌طور که گفته شد، این دیگری‌ها از ضروری‌ترین عناصر زندگی کودک و خردسال و از سوی دیگر، گریزناپذیرترین آن نیز به‌شمار می‌آیند، اما از نظر آنچه والدین فلس تجربه‌ی امر بیگانه می‌داند، این نوع دیگری در هیچ‌یک از این تقسیم‌بندی‌ها جای نمی‌گیرد؛ زیرا اساساً خانواده برای خردسال و کودک، دیگری به‌شمار نمی‌آید. اگرچه بخشی از کارکرد ادبیات آن است که «هستی انسان را در تمامیتش، به‌صورت تقلیل‌یافته عرضه نمی‌کند؛ یعنی همواره با نمایشی کامل از منطق، اخلاقیات و هویت ناسازوار آدمی» (کوش، ۱۳۹۶: ۱۴). از سوی دیگر باید توجه داشت که ادبیات کودک را بزرگ‌سالان خلق می‌کنند و از این نظر باید گفت بیشتر محتوای آن ماهیتی آموزشی دارد. این وجه، به‌ویژه در شعر خردسال نمود قوی‌تری دارد (رک. خسرونژاد، ۱۳۸۲: ۳۲). به‌این‌دلیل همواره باید این اصل را در نظر داشت که در ادبیات کودک معمولاً آرمانی‌ترین شکل باورها و رفتارهای انسانی آن فرهنگ، بازنمایی می‌شود. بنابراین شاعر، خانواده و اعضای خانواده را با نقش‌هایی که از یک خانواده‌ی آرمانی انتظار دارد به کودک معرفی می‌کند. از نظر او عاشق «خود-دیگری» بودن، نوعی هم‌خانوادگی و شرطی اساسی است که در تمام ارکان هستی تسری می‌یابد:

آسمان، پدر، خاک، مادر است

ابر و باد با نسیم و گل، خواهر و برادرند

فکر می‌کنم هرچه هست در جهان

زیر سقف آسمان

صاف و بی‌ریا و ساده‌اند

عاشق همند، خانواده‌اند

(شامانی، ۱۳۹۸: ۲۶)

می‌بینیم که خانواده‌بودن، مرز بیگانگی را از میان برمی‌دارد و دیگری‌های نزدیک از قبیل پدر، مادر، خواهر، برادر، پدربزرگ و مادربزرگ را با سلسله‌مراتب معین به خردسال و کودک معرفی می‌کند. مهم‌ترین نکته در این باره، آن است که خانواده‌ی معرفی‌شده به خردسال و کودک، خانواده‌ای گسترده و ترکیبی است. منظور از سلسله‌مراتب معین، ارزش‌گذاری نقش‌ها و برقراری مناسبات قدرت میان افراد نیست؛ بلکه مراد، برابری درعین توجه به حفظ تفاوت‌های دیگری‌های پیرامون است که از مؤلفه‌های اساسی اندیشه‌ی میان‌فرهنگی به‌شمار می‌رود. چندفرزندبودن خانواده و حضور هر دو والد، از ویژگی‌های دیگر خانواده‌ی معرفی‌شده در این اشعار است. شاعر تمامی اعضای نامبرده‌شده را با نقش‌هایشان در زندگی، به کودک معرفی می‌کند:

نیکی می‌گه: خدای‌شکر

بابای مهربون دارم (شامانی، ۱۴۰۲: ۵)

نیکی گلو ش درد می‌کنه

انگاری سرما خورده باز

مامان بزرگ کنار شه

موهاشو هی می‌کنه ناز

بعدش می‌ره آشپزخونه

برای اون سوپ می‌پزه

همش می‌گه خداروشکر

مامان بزرگ مهربونه (همان: ۹)

(برای مشاهده‌ی این نوع دیگریِ نزدیک، رک. شامانی، ۱۴۰۲: ۵، تمام محتوای این کتاب معرفی «خود-دیگری» است). همچنین تمامی محتوای کتاب *هزارتا بوس روی لب‌ات* (۱۴۰۲: الف) و *خدا جون دلم یه همبازی می‌خواد* (۱۳۹۸: الف)، شامل معرفی اعضای خانواده و دیگریِ نزدیک است. شعر خردسال و کودک، نوعی آینه‌ی بازتاب‌دهنده‌ی دنیای پیرامون اوست. نوعی از رئالیسم در شعر و داستان کودک وجود دارد که بر واقع‌گرایی محض استوار است و به قصد آموزش یا آشناسازی کودک با زندگی واقعی به وجود می‌آید. نوع دیگری از رئالیسم هست که در آن راوی مؤلف به قصد تولید اندیشه و ایجاد تحول در تفکر انسان، واقعیت را مبالغه‌آمیز و در برای بازتاب ایدئولوژی و نگاه خود به جهان ارائه می‌کند (رک. سلاجقه، ۱۳۸۵: ۱۶۲). در معرفی دیگری‌های نزدیک، تأکید بر حضور ضروری آن‌ها در زندگی کودک و خردسال، مبتنی بر واقع‌گرایی محض و نوعی از رئالیسم ایدئولوژیک است. حتی در بسامد یادکرد از پدر و مادر و جنسیت دیگری‌ها، نسبتی برابر برقرار است و افراد با ویژگی‌های مثبتشان به کودک معرفی می‌شوند؛ به گونه‌ای که کودک خود را بدون آن‌ها دچار کاستی و نقص تصور می‌کند. کارکرد خانه به عنوان نخستین نماد جهان خانگی کودک، مکانی برای گردآمدن اعضای خانواده و فاقد هرگونه توصیف ساختاری و شرح ویژگی‌ها و امکانات مادی است. رفاه و آسایش خانواده در گرو رفتارهای دوستانه و مهربانانه تعریف شده است نه برخورداری از ابزارهای مادی. شاعر توجه دارد که شعر خردسال باید تصویری مثبت از جهان و پیرامون برای خردسال ارائه کند. البته این تصویر نباید اغراق‌آمیز و دروغین باشد؛ بلکه باید تجلی جلوه‌های مثبت و زیبای دنیا باشد تا به رشد روانی و ذهنی خردسال کمک کند (رک. خدابین و میرحسینی، ۱۳۹۴: ۴۸). از خلال معرفی خصایص انسانی دیگری‌های نزدیک، نوعی رفتار روادارانه و همراه با دوستی و تسامح که مدنظر فلسفه‌ی میان‌فرنگی ست نیز به کودک توصیه می‌شود اما لحن کلام دستوری نیست:

کتاب نیکو گم شده

واسه همینه غمگینه

نیکان داره درس می‌خونه

غم نیکو رو می‌بینه

نیکو غماش زودی می‌رن

حالا چه شاد و خندونه

همش می‌گه خداروشکر

داداش من مهربونه (شامانی، ۱۴۰۲: ۱۰).

مؤلفه‌ی میان‌فرهنگی دیگر در اشعار کودک و خردسال این است که وظایف انسانی هر فرد، ضمن طرح داستان‌واره‌های مختصر برشمرده و بدین‌طریق کودک با وظایف انسانی و اجتماعی خود آشنا می‌شود. کودک در اثنای دیالوگ‌های ارائه‌شده در اشعار، با هنر گوش‌دادن و فهمیدن نیز آشنا می‌شود. گوش‌دادن از دیدگاه کیمرله، مستلزم گوش‌دگی بر دیگری و تمرکز و دیالوگ مطلوب از دیدگاه کیمرله، دیالوگی است که ضمن حفظ برابری جایگاه طرفین دیالوگ و پویایی جریان گفتگو، به درک و دریافت فرهنگ خودی و دیگری بیانجامد (Kimmerle, 2005:51). معرفی نقش‌های خانوادگی و وظایف متقابل دیگری‌های نزدیک، وظایف کودک را به‌عنوان عضوی از جهان فرهنگی خانواده به او یادآوری می‌کند:

مامان داره با یه قاشق

طعم خورشتو می‌چشه

بابا توی آشپزخونه

سالادو تو ظرف می‌کشه

مامان می‌گه: خداروشکر

که همسرم مهربونه

(شامانی، ۱۴۰۲: ۱۶).

ضمن آموزش نقش‌های خانوادگی به کودک و خردسال، به او یاد داده می‌شود که فراوی از نقش‌های تعیین‌شده و نادیده‌گرفتن دیگری، مذموم است. میان‌فرهنگی بودن به‌نفع دیدگاه‌های متقابل و مواضع گوناگون، اصل بی‌طرفی را رعایت می‌کند تا موضعی خاص، مدعی انحصار فلسفه، فرهنگ و حقیقت نباشد (Mall, 2012: 37) در معرفی نقش‌های خانوادگی، این اصل مهم میان‌فرهنگی نیز به کودک گوشزد می‌شود:

امروز هم مامان

خیلی دلش رنجید

چون که اتاقم را

او نامرتب دید

گفتم: ببخشید از

کارم پشیمانم

خندید و من را زود

بخشید مامانم (شامانی، ۱۳۹۶: ۱۰).

تا اینجا هنوز کودک از گستره‌ی جهان‌خانگی، خارج نشده است؛ اما در ادامه‌ی معرفی دیگری‌ها و شیوه‌ی تعامل با آن‌ها، کودک اندک‌اندک از خانه به‌عنوان نماد جهان‌خانگی خود، به مکانی دیگر و گسترده‌تر وارد می‌شود. در اینجا نیز کیفیت ساختاری و توصیف ویژگی‌های عینی جهان بیگانه، در اولویت نیست؛ بلکه ساکنان این جهان، یعنی نزدیک‌ترین مشاغل و ملموس‌ترین آن‌ها به کودک معرفی می‌شوند. نوعی مکان‌مندی بی‌مکان و بی‌مکانی مکان‌مند را می‌توان در این

بخش دید. درحقیقت، با معرفی این دیگری‌ها، راه ورود کودک به جهان بیگانه باز می‌شود. این دیگری‌ها و نوع معرفی آن‌ها، بیانگر شیوه‌ی رفتاری توصیه‌شده به خردسال و کودک در مواجهه با دیگری دور نیز هست.

۲.۴. دیگری دور (بیگانگی نرمال)

جامعه‌شناسان معتقدند انسان از بدو تولد تا پایان حیات، درگیر کنش ارتباطی متقابل با دیگران است و این تأثیر دیگران در شکل‌گیری شخصیت و باورمندی به ارزش‌هایی که انسان به آن پایبند خواهد بود، پیش‌شرط‌هایی را بر زندگی اجتماعی انسان وارد خواهد کرد. خردسال و کودک نیز در تجربه‌ی زیسته‌ی خود و انسان‌ها به‌عنوان جهان‌های فرهنگی پیرامون خود، از آن‌ها متأثر خواهد بود. حال این جهان‌های فرهنگی معرفی‌شده به کودک و خردسال، هویت و باورهای او را نیز شکل می‌دهد. همسایه به‌عنوان یک دیگری بیگانه‌ی خارج از جهان خانگی کودک، این‌گونه معرفی می‌شود:

مامان بزرگ مریض شده

چند روزه که حال نداره

خانم همسایه براش

یه کاسه‌ی آش می‌آره

مامان بزرگ با آش او

بهتر می‌شه یه کم حالش

چه خوبه همسایه‌ی خوب

یه نعمته، خوش به حالش (شامانی، ۱۴۰۲: ۱۹)

در رویکرد هرمنوتیکی میان فرهنگی و پیش‌شرط‌های اساسی گفتگوی میان فرهنگی، روابط قدرت معطوف به جایگاه و رتبه کاهش می‌یابد و اصل بر برابری جایگاه‌ها با درنظر داشتن تفاوت‌هاست. هریک از طرفین گفت‌وگو و هرکدام از مشارکان جامعه‌ی میان فرهنگی، به سهم محدود خود در این گستره‌ی میان فرهنگی اذعان دارند. بخشی از سهم مشارکت دیگری در جهان خودی، مرتبط با بیگانگی نرمال است. بیگانگی نرمال، نوعی بیگانگی درون یک نظم و فرهنگ است که به‌صورت روزمره اتفاق می‌افتد. این بیگانگی، دیگربودگی محض نیست و جنبه‌هایی از آشنایی را نیز داراست؛ فقط ممکن است در نظم روزمره جای نگیرد. مثلاً این بیگانگی، چیزی شبیه عابران یک خیابان است. مال، دایره‌ی میان فرهنگی بودن را بسیار گسترده و شامل همه‌ی لایه‌های حیات بشری می‌داند. خانواده، شهر، منطقه، کشور و حتی فرد به فردیت ماهوی خویش نیز بخشی از این گستره‌ی میان فرهنگی و هر فرد در فردیت خویش نیز یک جهان میان فرهنگی است (رک. دهقانی، ۱۳۹۶: ۱۱۸). بر همین اساس، دایره‌ی حضور دیگری‌های دور-نزدیک، گاهی به دوستی مهربان یا نوعی دیگری‌ماورایی و ذهنی نیز گسترش می‌یابد و اهمیت حضور آن‌ها نیز با ذکر نقش‌هایشان در جهان کودک تبیین می‌شود:

نیکان یادش نبود باید

به مدرسه چسب ببره

اصلاً یادش نبود بگه

بابا براش چسب بخره
 نمی‌دونه چیکار کنه
 ناراحت و غمگینه
 هم‌کلاسیش موقعی که
 نیکانو غمگین می‌بینه
 چسب خودش رو تند و زود
 رو میز نیکان می‌ذاره
 نیکان می‌گه خداروشکر
 که دوست مهربون داره
 (شامانی، ۱۴۰۲: ۱۴)

در معارفه‌ی بیگانه‌های نرمال، کودک به تدریج با دیگری‌های ساکن در جهان بیگانه (با تعبیر بنده‌های خدا) نیز آشنا می‌شود. مشتری‌های مغازه، شاگردهای مدرسه و برخی مشاغل دیگر. نوع رفتارهای بازنمایی‌شده از دیگری‌های دور با دیگری‌های دور در شعر خردسال و کودک، ماهیتی میان‌فرهنگی دارند. آن‌ها با تفاوت‌ها و تمایزهایشان توصیف می‌شوند، برای کودک عجیب و غریب نیستند، همچنین به کودک گفته نمی‌شود که آن‌ها را با خود همانندسازی کند یا آن‌ها را به خود و خود را به آن‌ها تقلیل دهد. «لازمه‌ی ورود به گفت‌وگوی عمیق، برقراری رابطه‌ی متقارن بین «خود» و «دیگران» است؛ این رابطه، با کنار گذاشتن هرگونه محوریت و اطلاق، ممکن می‌شود» (مصلح، ۱۳۹۷: ۳۱۰). دیگری دور تمام و کمال با تفاوت‌ها و شباهت‌های ماهوی به کودک شناسانده می‌شود و در توصیف دیگری‌های دور نیز تأکید بر اصل احترام و رواداری، درخور توجه قرار می‌گیرد:

شاطر آقا وقتی که دید
 یه مشتری پول نداره
 جلوی دست مشتری
 یه چندتایی نون می‌ذاره
 می‌گه به مشتری: عزیز
 قابل نداره، نوش جون
 بخور با اهل و عیالت
 نوش جون همگی تون
 مشتری گفت: خداروشکر
 که بنده‌هاش مهربونن
 هم دکتر، مهندساش
 هم شاطر اش مهربونن (شامانی، ۱۴۰۲: ۲۲)
 خانم معلم که دیده

ترگل حالش خیلی بده
بعد از کلاس و مدرسه
خونه‌ی ترگل اوومه
اینجوری ترگل از کلاس
دیگه عقب نمی‌مونه
همش می‌گه خدارو شکر
معلمش مهربونه (همان: ۲۰)

هدف فلسفه‌ی میان فرهنگی کمک به درک و فهم دیگری، حفظ هویت و اصالت فردی و جلوگیری از حذف یا ادغام آن با خود است و در این صورت، هیچ تغییر یا سلسله‌مراتبی در ماهیت طرفین گفت‌وگو ایجاد نمی‌شود (Wimmer, 2004: 135). باید دید فرهنگ‌های گوناگون تا چه حد به چنین دیدگاهی پایبندند و آن را می‌توان در تعاریفی که از انواع دیگری ارائه می‌کنند، جست‌وجو کرد. حتی اگر این بازنمایی‌ها، تصاویر واقعی فرهنگی که این شعرها از آن برخاسته نباشد؛ اما همان‌گونه که اشاره شد، غایت مطلوبی‌ست که آن فرهنگ، سعی دارد به نسل نوپا بیاموزد زیرا «کودکان و خردسالان معمولاً مطابق ذهنیت خود از اشعار نتیجه‌گیری می‌کنند و یکی از مهم‌ترین نتایج، نتایج اخلاقی است. نتیجه‌گیری‌های اخلاقی کودکان از شعرها تا آخر عمر با آن‌ها باقی می‌ماند» (بارتو، ۱۳۷۲: ۲۰۶). شاعر به کودک یادآوری می‌کند که با کودک کار که یک دیگری دور (بیگانه‌ی نرمال) است همدردی کند:

خستگی‌های او را
کاشکی باد می‌برد
گل‌فروشی نمی‌کرد

کاش غصه نمی‌خورد (شامانی، ۱۳۹۶ الف: ۲۸)

کودک و خردسال برای درک پدیده‌های طبیعی، آن‌ها را در قامت انسانی تصور می‌کند، زیرا او از طریق ارتباط با بزرگ‌سالان به‌ویژه اعضای خانواده و گروه همسالان، ویژگی‌های انسانی را می‌شناسد. به این دلیل، بسیاری از پدیده‌ها و موجودات در دنیای کودک و خردسال، ویژگی انسانی دارند (رک. خدایین و میرحسینی، ۱۳۹۴: ۴۱). حیوانات و موجودات زنده، توجه، گفت‌وگو و تعامل با آن‌ها، از مضامین مکرر در شعر کودک و نوجوان است. در شعر خردسال و کودک، معرفی حیوانات و اشیاء، باب ورود به دنیای دیگری‌های ناشناخته را باز می‌کند:

خوش‌به‌حالت ای کلاغ!

بی‌خیال درس

بی‌خیال نمره

بی‌خیال امتحان و روزهای سخت

می‌پری از این درخت

روی آن درخت (شامانی، ۱۳۹۸ ب: ۲۲)

گذاشتم سه تا بذر

میان خاک گلدان

برایشان دو هفته

شدم بابا و مامان

چه اتفاق خوبی

نهال سبز کوچک

به‌روی خاک آمد

تولدش مبارک (شامانی، ۱۳۹۶: ۸)

در نگاه به پدیده‌های طبیعی مانند تغییر فصل‌ها نیز این تعامل همدلانه و تلاش برای فهم راستین دیگری و به‌دور از دیدگاه‌های مرکزیت‌گرایانه‌ی فرهنگ خودی، نمود دارد:

پاییز جان ممنون

چه حال خوبی آوردی برایم (شامانی، ۱۴۰۱: ۱۰)

اگرچه طبیعی است که نویسنده با اتخاذ (یا پروراندن) یک سبک نگارش، بتواند فرهنگ مسلط یا باورهای فلسفی غالبِ زمانه‌ی خود را بازنمایی کند و هم در درستی آن فرهنگ‌ها و باورها تردید روا دارد و طرز نگارشی را در پیش بگیرد که از هر حیث نشان‌دهنده‌ی مخالفت او با نظم فرهنگی غالب باشد (رک. پاینده، ۱۳۹۴: ۱۰۴)؛ اما در حالاتی از دیگری که با عنوان جهان‌های فرهنگی پیرامون خردسال و کودک در این اشعار به آن‌ها اشاره شد، نشانی از دیگری دورِ دگرفرهنگ (بیگانگی مطلق)، نیست و نوع تمام دیگری‌های حاضر در شعرها دیگری هم‌فرهنگ است.

۳.۴. دیگری دور (بیگانگی رادیکال)

گاهی در شعر خردسال با نمودهایی از دیگری رادیکال مواجه هستیم. این دیگری‌ها در قالب یک هویت دور از دسترس و ناملموس مانند امور غیرعادی مانند مرگ و احساسات غیرعینی (نزدیک به جایگاه محبوب و معشوق ماورایی) در این اشعار بازتاب می‌یابند. نوع بیگانگی در این نمونه‌ها، بیگانگی رادیکال و عموماً در ارتباط با مفهوم پروردگار است:

هر کجا

هر زمان

صدا زدم تو را:

مهربان من!

با زبان ابرهای شاد

با زبان برگ و آفتاب و باد

پاسخ تو را شنیده‌ام که:

جان من! (شامانی، ۱۴۰۱: ۸)

لحظه‌های من

غرق آفتاب

حس و حال من

با تو تا همیشه ناب

مهربان

با تو آسمانِ جان من

صاف و بی غبار و روشن است

لحظه‌ای دوباره دیدنت

آرزوی ساده‌ی من است (همان: ۳۲)

بازنمایی مفهوم خدا و پروردگار از مضامین پرتکرار شعر کودک و خردسال است. شاعر وجود تمام پدیده‌ها را به خداوند نسبت داده است، اما توصیف خاصی از خدا ندارد و بیشتر بر تعریف خود از مفهوم آفریدگار نیز پافشاری نمی‌کند. او برای آغاز توصیف این مفهوم پیچیده و ناشناخته، از توجه دادن به پدیده‌های معمولی و آشنا استفاده می‌کند (رک. طایفی و قربان‌پور، ۱۳۹۹: ۱۱). این بیگانگی و دیگربودگی رادیکال نیز اگرچه خارج از هر نظم قرار می‌گیرد؛ اما همچنان به معنای بیگانگی مطلق نیست. نشانه‌های این نوع بیگانگی در شعر دهه‌ی سوم پس از انقلاب یافت می‌شود که شاعران کودک و نوجوان با روی آوردن به قالب‌ها و زبان جدید، ضمن دوری‌گزیدن از بایدها و نبایدها در شعر، بیشتر به مضامینی هم‌چون عشق زمینی و پیوند آن با عشق آسمانی، سعی در ایجاد راه تازه‌ای برای بازتعریف این نوع شعر داشته‌اند (رک. حجوانی، ۱۳۹۴: ۹۴). این نوع دیگری رادیکال، گاه در جایگاه محبوب و معشوق زمینی با در نظر داشتن عشق دوران بلوغ در اشعار نوجوان به چشم می‌خورد. دیالوگ‌های برقرار شده در این اشعار، حاکی از اوج وابستگی و ضرورت دیگری‌ست. گویی به باور لویناس، «من» در مواجهه با دیگری گریز و گزیری از پاسخ ندارد و حتی بی‌اعتنایی به دیگری نیز پاسخی است به او و نشانگر آن است که باید به نحوی دیگری به حساب آورده و نسبت من با او مشخص شود (رک. علیا، ۱۳۸۸: ۱۰۰). این دیگری ناگزیر، محبوب گونه است:

فکر می‌کنم اگر نبینمت

یا برای لحظه‌ای

از تو بی‌خبر شوم

فکر می‌کنم اگر

ناگهان سفر کنی

از تو دور...

دورتر شوم

فکر می‌کنم اگر نباشی و...

والای...

نه...

فکر هم نمی‌کنم (شامانی، ۱۴۰۱: ۳۴).

سرد و بی‌لبخند

بی‌تپش

بی‌نبض

ساکتم

سنگم

نیستی...

نمی‌دانم الان

کجا، در چه حالی؟

چه سمتی، چه سویی؟

جنوبی؟ شمالی؟

برای تو امشب

دلم تنگ تنگ است

به چشمم نگاهت

همیشه قشنگ است

بیا ماه خوبم

به عشقم نکن شک

خداحافظ امضا

منم؛ «حوض کوچک» (شامانی، ۱۳۹۶ الف: ۱۴)

ویمر درباره‌ی انواع ارتباط میان فرهنگ‌ها، سه نوع رابطه با دیگری را از هم متمایز و به صورت زیر دسته‌بندی می‌کند:

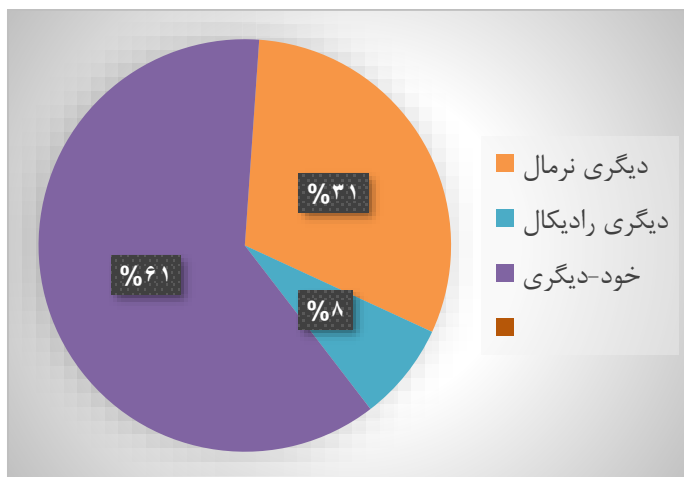
۱. رابطه یا نگاه از بالا (قائل شدن اعتبار و ارزش منحصر به فرد برای خود است)؛

۲. رابطه‌ی تساوی‌گرا (برای هیچ موضعی، اعتبار عام قائل نیست)؛

۳. رابطه‌ی تکمیلی میان مواضع (که این رابطه دال بر این است که افراد و گروه‌ها مکمل یکدیگرند). در این نوع رابطه، تعامل میان فرهنگ‌ها نه تنها ممکن، بلکه مطلوب است و این تعامل، نشانه‌ی یک ارزیابی دوجانبه میان مواضع، گروه‌ها و غیره است. فلسفه‌ی میان‌فرهنگی، به دنبال این رابطه‌ی میان فرهنگ‌هاست؛ رابطه‌ی تکمیلی. ویمر این حالت را «کنسرت فرهنگ‌ها» می‌نامد. همه‌ی افراد و گروه‌ها و جوامع مانند سازهای یک ارکستر موسیقی هستند که همه صدای خاص و متمایز خود را دارند، اما در مجموع از همه‌ی آن‌ها یک صدا و یک نغمه‌ی مطلوب و گوش‌نواز شنیده می‌شود. این جامعه، جهان آینده است که با پولی‌لوگ به آن نزدیک خواهیم شد. ویمر اساساً هدف فلسفه‌ی میان‌فرهنگی را برنامه‌ای در راستای تحقق پولی‌لوگ برای تعامل افراد، فرهنگ‌ها، جامعه‌های گوناگون و هریک از اعضای یک جهان فرهنگی می‌داند (Wimmer, 2004:66). با در نظر داشتن ملاحظات بالا، می‌توان گفت الگوی ارتباطی ارائه شده در این اشعار، درباره‌ی تعامل با انواع دیگری، رابطه‌ی تکمیلی است و از خلال دیگری‌های عرضه شده در این اشعار و سنخ گفت‌وگوهای آنان، می‌توان قائل به نوعی کنسرت فرهنگ‌ها و پولی‌لوگ بود.

۵. نتیجه گیری

نمودهای دیگری در اشعار بررسی شده، در یک ساختار کلی، دربردارنده‌ی دو عنوان «خود-دیگری» (دیگری نزدیک) و دیگری دور در دو وجه (بیگانگی نرمال) و (بیگانگی رادیکال) است که با هریک از زیرعنوان‌های آن‌ها، مطابق الگوهای رویکرد هرمنوتیکی میان فرهنگی، نظیر به رسمیت شناختن دیگری، برقراری گفتگوی چندجانبه (پولی‌لوگ)، پذیرش دیگری، گشودگی بر دیگری، رواداری و احترام به دیگری‌های نزدیک و دور، معرفی شده‌اند. نخستین «دیگری-خودی»‌های جهان خانگی کودک، شامل پدر، مادر، خواهر، برادر، پدربزرگ و مادربزرگ هستند. خانواده‌ی معرفی شده به خردسال و کودک، خانواده‌ای گسترده و ترکیبی با حضور هر دو والد و چند فرزند و خانواده‌ی معرفی شده، خانواده‌ای آرمانی است. بسامد نقش‌های پدری و مادری و جنسیت «خود-دیگری»‌ها نسبتی برابر دارد. از خلال معرفی دیگری‌ها، خصایص انسانی و رفتارهای روادارانه، همراه با دوستی و تسامحی که مدنظر اندیشه‌ی میان‌فرنگی ست نیز به کودک آموخته می‌شود. درحقیقت، این قسم از دیگری را از این بابت می‌توان «خود-دیگری» نامید که مرز دیگربودگی در این نمونه‌ها بسیار کم‌رنگ یا محو است. کودک در اثنای دیالوگ‌های ارائه شده در اشعار با هنر گوش دادن به نیازها و ضرورت‌های دیگری و فلسفه‌ی فهمیدن نیز آشنا می‌شود. در بخش دیگری دور، یک نوع بیگانگی نرمال در ارتباط با جهان روزمره‌ی کودک و درباره‌ی امور ماورایی نیز دیگربودگی از نوع بیگانگی رادیکال است. خواست فهمیدن و فهمیده شدن به صورت هم‌ارز و روابط انسان‌ها به عنوان کوچک‌ترین نمودهای جهان فرهنگی، به دور از تمایلات مرکزگرایانه و قدرت‌مدارانه است. در میان دیگری‌های معرفی شده، نشانی از دیگری دور دگرفرهنگ (بیگانگی محض) نیست. الگوی ارتباطی ارائه شده در این اشعار، درخصوص تعامل با انواع دیگری، رابطه‌ی تکمیلی است و می‌توان گفت که میان دیگری‌های عرضه شده در این اشعار، نوعی کنسرت فرهنگ‌ها و پولی‌لوگ برقرار است. نمودار زیر نشان‌دهنده‌ی بسامد حضور انواع دیگری در این مجموعه اشعار است:

انواع دیگری در شعر خردسال و کودک

منابع

بارتو، آگینا. (۱۳۷۲). *اشعار کودکان در زمان ما*. ترجمه‌ی لیلی ایمن، تهران: شورای کتاب کودک.

پاینده، حسین. (۱۳۹۴). *گفتمان نقد مقالاتی در نقد ادبی*. تهران: نیلوفر.

حجوانی، مهدی. (۱۳۹۴). «فراز و فرودهای شعر کودک و نوجوان ایران در سه دهه‌ی پس از انقلاب». *ادب فارسی*،

شماره‌ی ۱، پیاپی ۱۵، صص ۸۱-۱۰۰. [Doi: 10.22059/jpl.2015.56612](https://doi.org/10.22059/jpl.2015.56612)

خدابین، مریم؛ زهره، میرحسینی. (۱۳۹۴). «از دریچه‌ی چشم خردسال». *پژوهش‌نامه‌ی ادبیات کودک و نوجوان*، شماره‌ی ۶۶، صص ۳۸-۴۹.

خسرونژاد، مرتضی. (۱۳۸۲). *معصومیت و تجربه*. تهران: مرکز

دهقانی، رضا. (۱۳۹۶). *درآمدی بر فلسفه‌ی میان‌فرهنگی*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

_____ (۱۳۹۹). *میان‌فرهنگی بودن بدون فرهنگ*. تهران: نقد نو.

رشیدیان، عبدالکریم. (۱۳۹۳). *فرهنگ پسامدرن*. ترجمه‌ی عبدالکریم رشیدیان، تهران: نی.

زرقانی، سیدمهدی؛ عباسپور نوغانی، محبوبه. (۱۳۸۶). «بررسی محتوایی شعر کودک در دهه‌ی هفتاد». *مجله‌ی دانشکده‌ی*

ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد. شماره‌ی ۴، صص ۱۶۷-۱۹۲.

سلاجقه، پروین. (۱۳۸۲). «نظریه‌زدگی در نقد میزگرد آسیب‌شناسی شعر کودک و نوجوان در کانون پرورش فکری کودک و نوجوان». *کتاب ماه کودک و نوجوان*، شماره‌ی ۶۶، صص ۴۶-۵۳.

سلاجقه، پروین. (۱۳۸۵). «رنالیسم در ادبیات کودک و نوجوان». *مجله‌ی زیبا شناخت*، شماره‌ی ۱۴، صص ۲۵۵-۲۶۶.

شامانی، طیبه. (۱۳۹۴ الف). *دم گریه‌ها را بکش*. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

_____ (۱۳۹۴ ب). *قچ قچ*. تهران: انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

_____ (۱۳۹۶ الف). *دل‌م تنگ تنگ است*. اصفهان: مهر زهرا.

_____ (۱۳۹۶ ب). *مثل مادر*. تهران: سوره‌ی مهر.

_____ (۱۳۹۸ الف). *خدا جون، دل‌م یه همبازی می‌خواد*. قم: جمال.

_____ (۱۳۹۸ ب). *فقط جای تو خالیست*. تهران: علمی و فرهنگی.

شامانی، طیبه. (۱۴۰۰). *باران‌ترین بودی*. تهران: صریر.

_____ (۱۴۰۱). *عشق‌م به تو بی‌اختیار است*. تهران: سوره‌ی مهر.

_____ (۱۴۰۲ الف). *هزار تا بوس روی لپ‌ات*. قم: جامعه‌القرآن.

_____ (۱۴۰۲ ب). *یکی بیاد بازی کنه*. قم: مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار آیت‌الله مکارم شیرازی.

طایفی، شیرزاد و همکاران. (۱۴۰۰). «خوانش شعر گروس عبدالملکیان بر مبنای هرمنوتیک میان‌فرهنگی مال، کیمرله و

ویمر». *همایش بین‌المللی ادبیات و تفکر میان‌فرهنگی، انجمن فلسفه‌ی میان‌فرهنگی*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

طایفی، شیرزاد؛ قربان‌پوردلیوند، سمیه. (۱۳۹۹). «نقد میان‌فرهنگی شعر کودک و نوجوان دو دهه‌ی هشتاد و نود ایران».

پانزدهمین گردهمایی بین‌المللی انجمن ترویج زبان و ادب فارسی، دانشگاه شهید چمران اهواز.

_____ (۱۴۰۱). *دیگری در شعر عاشقانه‌ی فارسی دو دهه‌ی هشتاد و نود بر اساس*

مؤلفه‌های فلسفه‌ی میان‌فرهنگی. مطالعات فرهنگی و ارتباطات.

_____ (۱۴۰۱). نقد شعر فارسی دو دهه‌ی هشتاد و نود با رویکرد فلسفه‌ی میان فرهنگی،

رساله‌ی دکتری، دانشکده‌ی ادبیات و زبان‌های خارجی دانشگاه علامه طباطبائی.

_____ (۱۴۰۱). «خوانش انتقادی مجموعه شعر «طفلی به نام شادی» شفيعی کدکنی با

رویکرد هرمنوتیک میان فرهنگی مال، کیمرله و ویمر». پژوهش‌های بین رشته‌ای ادبی، دوره‌ی ۴، شماره‌ی ۸، صص

۲۷۵-۲۴۸. <https://doi.org/10.30465/lir.2022.40275.1472>

علیا، مسعود. (۱۳۸۸). کشف دیگری همراه با لویناس. تهران: نی

کوش، سلینا. (۱۳۹۶). اصول و مبانی تحلیل متون ادبی. ترجمه‌ی حسین پاینده، تهران: مروارید.

مصلح، علی اصغر. (۱۳۹۲). مجموعه مقالات فلسفه‌ی میان فرهنگی. تهران: حکمت.

_____ (۱۳۹۳). فلسفه‌ی فرهنگ. تهران: علمی

_____ (۱۳۹۵). مجموعه مقالات آینده‌ی فرهنگ. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

_____ (۱۳۹۷). با دیگری. تهران: علمی

هلیدی، مایکل؛ حسن، رقیه. (۱۳۹۳). زبان، بافت، متن. ترجمه‌ی محسن نوبخت، تهران: سیاهرود

یارمحمدی، لطف‌الله. (۱۳۹۳). گفتمان‌شناسی رایج و انتقادی. تهران: هرمس.

یوسفی، حمیدرضا. (۱۳۹۶). مبانی و ساختار فلسفه‌ی میان فرهنگی. ترجمه‌ی صدیقه خوانساری موسوی، تهران: پگاه

روزگار نو.

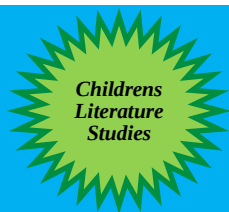
Kimmerle, Heinz (2005). *Afrikanische Philosophie im Kontext der Welt Philosophie*. Nordhausen.

Mall, Ram-Adhar (1996). *Philosophie im Vergleich der Interkulturalitat Kulturen. Interkulturelle Philosophie-Eine neue Orientierung*. Beremen.

Mall, Ram-Adhar (2012). *Zur Hermeneutik der Interkulturalitat. Key und Contested*. Munchen. 37-44.

Wimer, Franz Martin. (2004). *Interkulturelle Philosophie. Eine einfuhrung*. Wien.

Waldenfels, Bernhard. (1997). *Topographie des Fremden*. Frankfurt.

Extended Abstract

Vol 16, Issue 1, Spring - Summer 2025, Ser 31

Manifestations of the Other in Young Children's Poetry from an Intercultural Hermeneutic Approach: Case Study of Tayyebah Shamani's Poetry

Firouz Fazeli*
Somaye Ghorbanpour Delivand

Introduction

If we consider culture as a set of semiotic systems or a set of interconnected semantic systems, we can say that these extensive semantic systems are especially crystallized in the poetry and literature of each culture. Therefore, examining the verbal works produced in each culture can be considered a gateway to reaching the essence of that culture. A study of children's literature of each period indicates the type of intellectual food provided by the dominant culture of a society for the future generation of that society, and the important aspects of each culture, as well as the type of dealing with the dominant culture with other cultures and others, can be searched in it. Such research is significant as a reference for citing the interactive or conflictual perspective of that culture with other cultures in the current world situation, and the way of confronting the other from another culture is a basis and a reflection of the possible way of human interactions with the others from a close or co-cultural background. This research, by examining the children's and young adult poetry of Tayyebah Shamani, one of the poets of the last two decades who can be said to have made some worthwhile contributions to children's literature, analyzes the theme of this poet's poems with an intercultural hermeneutic approach in order to identify the manifestations of encountering the "other" (the first window of entry into communication) by enumerating these others in the world of children and young adults.

Research Method and Literature Review

In this research, using qualitative analysis, an attempt has been made to analyze the types of other-strangers introduced to young children and infants from the beginning of the creation of the boundary between self and other, and to identify its most prominent manifestations, taking into account the opinions of scholars of the intercultural hermeneutic approach such as Ram Adhar Mall, Franz Martin Wimmer, and Heinz Kimmerle. Ali Asghar Mosleh has examined the foundations of intercultural philosophy in his *Collection of Articles on Intercultural Philosophy* (2013), *Philosophy of Culture* (2014), *Collection of Articles on the Future of Culture* (2016), and *With Another* (2018).

* Associate Prof in Persian Language and Literature of Guilan University, Rasht, Iran.

drfiroozfazeli@guilan.ac.ir

DOI: 10.22099/JCLS.2024.50541.2051

COPYRIGHTS ©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the Original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

Hamidreza Yousefi has examined the origins, reasons for its emergence, and characteristics of intercultural philosophy in his works, *Fundamentals and Structure of Intercultural Philosophy* (translated by Sedighe Khansari) (2017), *Being Intercultural, an Interdisciplinary Introduction* (with Ina Brown) (2011), *Being Intercultural and History, Perspectives for a Type of Global Philosophy* (2010), *Fundamental Concepts of Intercultural Communication* (2014), and *Fundamentals and Structure of Intercultural Philosophy* (2017).¹ Reza Dehghani in his book *An Introduction to Intercultural Philosophy* (2018) has dealt with this philosophic approach widely. He also analyzed the reasons for paying attention to this approach in the contemporary world in his book *Being Intercultural Without Culture: The Transition from Identity Politics to the Politics of Difference* (2018).

Discussion

Since children's literature is the result of adults' efforts and desires to shape the beliefs and self-awareness of young children, examining the points emphasized in children's and adolescent literature can reflect some fundamental aspects of the culture in which these works were produced. In poetry for young children and adolescents, as a means of introducing others and achieving understanding, it is very important to examine the quantity and quality of close others introduced to this generation and how dialogue is established between them. In the most conventional case, two types of others, near and far, are seen in these poems. The first others that young children experience as a small cultural world in their lives are family members. The lived experiences of children and young people are gradually being enriched alongside these others, and these others are considered to be among the most essential elements of children and young people's lives. However, in terms of what Waldenfels considers the experience of the strangers, this type of other does not fit into any of these divisions because, fundamentally, the family is not considered other for the child or young person. The poet introduces the family and family members to the child with the roles expected of an ideal family without any values. In introducing close others, the emphasis on their essential presence in the lives of children and young people is based on pure realism and a type of ideological realism. Another cross-cultural component in children's and young adults' poetry is that the human duties of each individual are enumerated while plotting brief stories, and in this way the child becomes familiar with his/her human and social duties. During the dialogues presented in the poems, the child also becomes familiar with the art of listening and understanding. As a symbol of one's domestic world, the house represents a kind of placeless spatiality. By introducing distant others, the child is introduced to the stranger world. Part of the contribution of the other to the world of the self is related to normal alienation. There are also manifestations of the radical other in the poetry of the young children, which are reflected in the form of an inaccessible and intangible identity, such as unusual things like death and non-objective emotions. This type of alienation is seen in connection with the concept of God and sometimes in the position of the earthly beloved. The established dialogues in these poems are the height of dependence and the necessity of the presence of the other. The communication model introduced in these poems for interacting with other types is the complementary relationship; and the type of their conversations is intercultural polylogue.

Conclusion

In the poems examined in this study, the other exists in the form of self-other (close other) and distant other in two aspects (normal alienation) and (radical alienation). The first others-insiders of the child's home world include family members. The family introduced to the young child and the juvenile is an extended, blended family and an ideal family. The frequency of father and mother roles and the gender of self-others have an equal ratio, which, while introducing them, also teaches the child human characteristics and tolerant behaviors along with friendship and tolerance, which is the idea of interfaith. This type of other can be called self-other because the boundary of otherness is very thin or blurred in these cases. During the dialogues presented in the poems, the child also becomes familiar with the art of listening to and understanding the needs and necessities of others. In the otherworld, there is a normal kind of alienation in relation to the child's everyday world, and in relation to transcendental matters, there is an otherness of a radical kind of alienation. Understanding and being understood as equals and relationships with humans as

the smallest manifestations of a cultural world are far from centrist and authoritarian tendencies. In these poems there is no sign of a distant other, a different culture (pure alienation).

Keywords: children's poetry, the other, intercultural hermeneutics, globalization, Tayyebeh Shamani

References

- Alia, M. (2009). *Discovery of the Other with Levinas*. Tehran: Ney Publications. [in Persian]
- Barto, A. (1993). *Children's poems in our time* (L. Ayman, Trans.). Tehran: Children's Book Council. [in Persian]
- Dehghani, R. (2017). *An introduction to the philosophy of interculturalism*. Tehran: Research Institute for Culture, Art and Communication. [in Persian]
- Dehghani, R. (2018). *Being intercultural without culture*. Tehran: Naqd-e Now. [in Persian]
- Hajvani, M. (2015). The ups and downs of Iranian children's and adolescent poetry in the three decades after the revolution. *Persian Literature Journal*, 1(15), 81-100. [in Persian]
- Halliday, M. & Hassan, R. (2014). *Language, context, text* (M. Nobakht, Trans.). Tehran: Siahroud. [in Persian]
- Khodabin, M. & Mirhosseini, Z. (2015). Through the eyes of a child. *Journal of Children's and Adolescent Literature Research*, 66, 38-49. [in Persian]
- Khosrownejad, M. (2003). *Innocence and experience*. Tehran: Markaz. [in Persian]
- Kimmerle, H. (2002). *Interkulturelle Philosophie: Zur Einführung*. Hamburg: Junius Verlag.
- Kimmerle, H. (2005). *Afrikanische Philosophie im Kontext der Weltphilosophie*. Nordhausen: Traugott Bautz.
- Kush, S. (2017). *Principles and foundations of literary text analysis* (H. Payandeh, Trans.). Tehran: Morvarid. [in Persian]
- Mall, R. A. (1996). *Philosophie im Vergleich der Interkulturalität: Interkulturelle Philosophie - Eine neue Orientierung*. Beremen: Wissenschaftliche Buchgesellschaft (wbg).
- Mall, R. A. (2013). Hermeneutik der Überlappung jenseits der Identität und Differenz. *interculture journal: OnlineZeitschrift für interkulturelle Studien*, 12(21), 11-32.
<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-454229>
- Mosleh, A. A. (2013). *Collection of articles on intercultural philosophy*. Tehran: Hekmat. [in Persian]
- Mosleh, A. A. (2016). *Collection of articles on the future of culture*. Tehran: Allameh Tabatabaei University. [in Persian]
- Mosleh, A. A. (2018). *With the other*. Tehran: Elmi. [in Persian]
- Nasaj, H. (2013). A fundamental cultural other for intercultural interactions; Comparing the outsider's perspective with Burton. *Iranian Cultural Research*, 22, 91-112. [in Persian]
- Payandeh, H. (2015). *Discourse on criticism: Articles in literary criticism* (3rd ed.). Tehran: Niloufar. [in Persian]
- Rashidian, A. (2014). *Postmodern culture* (A. Rashidian, Trans.). Tehran: Ney. [in Persian]
- Salajeqeh, P. (2003). Theorizing in the criticism of the roundtable on the pathology of children and adolescent poetry at the Center for the Intellectual Development of Children and Adolescents. *Book of the Month of Children and Adolescents*. [in Persian]
- Salajeqeh, P. (2006). Realism in children's and adolescents' literature. *Zibashenakht Magazine*, 14, 255-266. [in Persian]
- Shamani, T. (2015). *Pull the cats' tails*. Tehran: Center for the Intellectual Development of Children and Adolescents. [in Persian]
- Shamani, T. (2017a). *My heart is longing*. Isfahan: Mehr Zahra. [in Persian]
- Shamani, T. (2017b). *Like a mother*. Tehran: Sooreh Mehr. [in Persian]
- Shamani, T. (2019a). *God, I want a playmate*. Qom: Jamal. [in Persian]
- Shamani, T. (2019b). *Only your place is empty*. Tehran: Scientific and Cultural. [in Persian]
- Shamani, T. (2019c). *My love for you is involuntary*. Tehran: Surah Mehr. [in Persian]
- Shamani, T. (2020a). *A thousand kisses on your cheeks*. Qom: Jama'iyah al-Quran. [in Persian]
- Shamani, T. (2023b). *One come to play*. Qom: Institute for the Compilation and Publication of the Works of Ayatollah Makarem Shirazi. [in Persian]

- Taifi, S. & Ghorbanpour Delivand, S. (2010). Intercultural criticism of children's and adolescents' poetry in the 1980s and 1990s in Iran. In *Proceedings of the 15th International Conference of the Association for the Promotion of Persian Language and Literature* (pp. xx-xx). Shahid Chamran University of Ahvaz. [in Persian]
- Waldenfels, B. (1997). *Topographie des Fremden*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.
- Wimer, F. M. (2004). *Interkulturelle Philosophie: Eine Einführung*. Wien: UTB.
- Yarmohammadi Lotfollah, Y. (2014). *Popular and critical discourse (Part II)*. Tehran: Hermes. [in Persian]
- Yousefi, H. (2017). *Foundations and structure of intercultural philosophy* (S. Khansari Mousavi, Trans.). Tehran: Pegah Rouzager Now.
- Zarghani, S. M. & Abbaspour Noghani, M. (2007). A content study of children's poetry in the seventies. *Journal of the Faculty of Literature and Humanities, Shiraz University*, 159, 167-192. [in Persian]